

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

İSTANBULDA ÇIKAR, AYLIK
HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Ağustos 1952

İÇİNDEKİLER :

Müzik: Çan Korkları ve Çingirtılı Oyunlar Mahmut. R. GAZİMİHÂL
İktisat Folkloru: Faizcilik M. Enver BEŞE
Karadenizde Kıyafet ve Gemi Üzerine Türküler İsmet Z. EYÜBOĞLU
Fethin 500. Yıldönümünde İstanbulda Yer Adları M. Halit BAYRI
Bir Divlek Destanı Afif EVREN
Silleli Sururi'nin Yayınlanmamış Şiirleri (IV) ... Abdulkadir ERDOĞAN
Halk Türkülerinin Doğuşu: Ümmet Ali Türküsü Mehmet F. SAVAŞCI
Gelir m'ola (Şiir) Ahmet PETEKÇİ
Çiçekler (Şiir) Ali PÜSKÜLLÜOĞLU
Kitaplar Arasında: «Türk Halk Edebiyatı», Dr. İlhan BAŞGÖZ —
«Yurddan Sester», Muzaffer SARISÖZEN — «Folklor Sözleri», Türk Dil
Kurumu — «Naili'den Şiirler», Cevdet CANBULAT — «Konyalı Âşık Şem'i
Konuşuyor», İbrahim Aczi KENDİ.

Ayın Folklor Hâdiseleri: Milli Oyunlar ve Türküler Festivali

Sayı : 37

Kuruş : 25

SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ İDARE EDEN MES'UL MÜDÜR : İHSAN HİNÇER

21057821

Enes Aydemir

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI
Monthly Publication

Annual Subscription Rate:
(Postage included)
3 T.L. for Turkey
\$ 2 for Abroad.

Third year to be completed by July 1952 and
Second Volume to be completed by July 1953

My address:
TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI
Yeşildirek, Sultanmektebi S. No. 17
İSTANBUL - TURKEY

Sayın Abonelerimize:

Dergimiz, elinize almış olduğunuz bu sayısıyla 4 cü neşir yılına başlamıştır. Sayın abonelerimizin, 37 ilâ 48 inci sayılarımıza ait yıllık abone bedeli tutarı olan 3 lirayı ad-resimize lütfetmelerin rica ederiz.

Dev'ot Nüshası

597

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU: AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİ MES'ULMÜDÜRÜ: İHSAN HİNÇER

SAYI: 37

AĞUSTOS 1952

YIL: 4, CİLT: 2

Çan Korkları ve Çingirtılı Oyunlar

Yazan: Mahmut Ragıp GAZİMİHÂL

Çan deyince aklınıza kanpana gelerek a-cam sen de deyip geçebiliriz; tonğrak, çingirak gibi boy boy çeşitlerinin en eski kültürleri en uzak ülkelere kadar folklor malzemesi halinde zenginliğini —bir ikaz eden çıkmaz— belki tasavvur bile edemeyiz. Halbuki öğrenmeye değer bir konudur. Musiki ile ilgili azdır, fakat izler açabilir. Çingırağın halk inanışları arasındaki yerini şehirli halktan almış bulunsalar da, nice ülkelerin köylerindeki hatıralarını etnograf arayıp duruyor; buna inanmak için meselâ A. Schaeffner'in «Musiki âletlerinin menşî» başlıklı kitabını biraz karıştırmak yeter (1). Yazarın meselâ Asya kültürleriyle ilgili olarak toplayabildiği malzemeye Anadoludan da bazı hatıralar katılabileceğini sanıyorum. Konuyu peşin hükümlerle çingırağın çekirdeği kadar küçümsemesek, eminim ki —dikkatlice soruşturmalardan neticesinde— havsalamızı tatmin edebilecek malzemenin toplandığına bizler de şahit oluruz. Kendi elde edebildiğim bir iki ipucu konunun iyi niyetle karşılanmasını şimdiden âdettir; bunları ilk misâller halinde arz ediyorum.

Folklordaki geniş görüşüyle tanınan bir âretmen sekiz on yıl önce bana Bolu'nun Çarşamba bucağı Kozyakası köylüleri arasındaki bir müşahadesini not ettirmişti: keçi sürülerinde hayvanların boynuna takılan, kalın-

dan inceye perde perde düzenli, ve mânâlı sayılarda olarak 9 veya 12 tunç çanla mücehhez bir nevi iskalalı tasma bahis konusuydu Dizi hayli ağır olduğu için aynı tasmaları koyunlar taşıymıyormuş. Çanlar uzunca kalaklı ve içerden asma vurgulu tipten... Dikkati çeken taraf, çanların sıralanışında gam dizisine iyice riayet olunuşu imiş! Sıra tam ise diziye tutuk, eksikse ağız diyorlarmış (Meselâ: **Bunun çanı ağız gelmiş**). Ne yazık ki perde aralıkları nota ile tesbit edilebilmiş değildir. — Görülüyor ki ilk bir müşahade bile hem musiki yolunda iki halk terimi vermekte, hem de Asyanın «boy boy çanlarla musiki aleti» düzenlemek geleneği ile bu Anadolu çan koru arasında bir münasebet aranıp aranmayacağı düşüncesine yol açmaktadır. Bay Ali Rıza Yalçın davar korklarının çobana musiki ilham edebilecek lâtiflikte olduğunu şu cümlesiyle belirtmişti: «Süründe türlü sesler çıkaran koyun çanlarının yıllar sonunda çobanın kulağına sindirip bestelediği bir havanın adı da Çobanhavası'dır. Muktedir kavalcılar bir sürü koyunun geçişini, itiradlı akıp süzülüşünü bu havanın çınlayışında canlandırıyorlar.» diyor (2). Şu halde çan korklarının şümulü araştırılırken havaları bile bulunabilecek demektir. — Şaman kültüründe çan gibi çingirtılı nesnelerin kötü ruhlara, türlü hastalıklara karşı bir korunma, onları ürktürüp kaçırma vasıtası

sayıldığını Marko Polo gibi en eski seyyahlar görüp yazmışlardı; bunlara tekabül eden inançların köylerimizde hâlâ yaşayıp yaşamadığı soruşturulmaya değer...

Pek eskiden türkçede iri mehterane zillerine ve şeklen benzerlerine **çang** denirdi (3). Kâşgarlı Mahmud'un sözlüğündeki **çenk** (veya kalın okunuşla: **çang**) işte bu mânada olan kelimedir. Farsçada **Zank**, muarrebî **Sanc** (Sang da okunabilir) oldu. Eski harplerimizde savaşı kı. «**ç**» üzere özel bir ritimle vurulan «**ç**» **arbil**er» aynı zillerdî. Anadolu'da ve hatırladığı Trakya'da «çengi harbi» vurabilen Türk davul zurnacılar hâlâ varmış. Arapçada «ç» harfi bulunmadığı için Mısırlılar bu Türk havaşına «Cenk-i harbi» diyor ve üslûlünü 6/8 lik vuruyorlarmış! — Divan edebiyatındaki «Çeng ü çâğana» tabirinde yer alan Çenk sözünden maksat keza çengi zilleridir (telli çenk sazı değildir). Esasen, rakkaseye, parmaklarına çenkler taktığı için «çengi» denirdi (4). **Çung**, çincece bir nevi kanpana demektir; bu itibarla türkçe Çang ile andırışma arzeden bir onomatopedir. «Çang» kelimesinin Asyada da aynı zamanda kanpana mânasına geldiği biliniyor (Doğu Türkistan, Uygurcada).

İlave edeyim ki çan ve çingirak mânalarına olmak üzere Kâşgarlı Mahmud'un sözlüğünde **Konğragu** sözü (ve mecazen **Konğramak** ve **Konğur**) ayrıca vardır. Bu kelime muhtelif Asya lehçelerinde hâlâ **Konğrak**, **Konğırav**, **Kingirav**, bilhassa Altay türkçesinde **Konğu** çeşitleriyle yaşadığı gibi; Anadolu'da da mecazlar halinde **Konğur**, **Konğrak**, **Kongurak** şekillerinde yer yer kullanılıyor. Çincenin «Kong» kelimesi bu türkçelerin köküyle eşit düşen bir onomatopedir. **Marcel Granet** tarafından incelenen eski Çin efsaneleri Kong gelimesini «sihir, her türlü marifetler, türlü eserler, musikiciler ve hususile musiki» gibi pek çeşitli mânalarda kullanmışlardır (5). Ayrıca, Kong, meşhur vurma çalgıdır.

Çan, Kongurak, Çingirak ve emsâliyle alakalı araştırmalar böylece en şümüllü izlere göre yürütülebilecek demektir.

Konuyu bir kere de arapça ve farsça kanallarından araştıracağız olursak yine dikkate değer sonuçlara çıkıldığını görürüz: Meselâ arapların küçük zil ve çingirak gibi şeylere verdikleri **Cülcül** veya **Culezle** (cemide: **Celâcil**) ismini ele

alalım: **gürültü**, **velvele** mânasına arapça **gulgul** veya **gulgule** tabiri gibi bu söz de bir onomatopedir. Kelimeyi kürt lehçesinde **Cilel**, farsçanın eski ferhenklerinde **Celcel** ve **Celâcil** şekillerinde buluyoruz. «Burhan-ı Kaatî» tercümesinde deniliyor ki: «**Celâcil** (zelâzil vezninde), **davar** göğüslüğü ki sinebend tarzında olur; çan ve çırağı bağlayıp davarın göğsüne geçirirler; ekseriya katırcı davarında olur ve cihaz yüklettikleri katıra da vururlar. Daire puluna da denir, zil de derler. Def ve daire mânasına gelir». (Farsça **Zang** ve **Zangüle** aynı mânalaradır). İfrat derecede şehvi sıcak iklim kadın rakıslarının Asyadan batıya doğru yayılışının yollarını bu kelime intikalleri oldukça sezdirebiliyor.

Geçen asrın başlarında Mısırdaki araştırmalar yapan **Villoteau** der ki: «İranda bir takım kaçımların zevküsâfâ âlemine dalınca ayaklarına bağladıkları bir nevi çingiraktan vardır; bunların farsça adı **zankula**'dır (tinnabula quae pedibus mulieres tempore coitus appendunt). Atların, katırların, develerin boyunlarına ve tef kenarına takılan çingiraklara da aynı isim verilir». Şehvî rakıslar bahsi bana XV. asırdan Türk Halimi'nin bir kıyaslamasını hatırlattı: «**Keçül** (veya **Gâçul**), raks vurup ucasını (kalçalarını) oynatmak ki bu yerlerde (yani Anadolu'da) **çurcuni** demekle meşhurdur.» diyor (6). **Bürhan-ı Kaatî** tercümesinde aynı tenâzura işaret ediyor: «**Gacul** (kabul vezninde), halkın **çurcuna** tabir eyledikleri. **Fahri**'nin **gâçul** kelimesine yer vererek yazdığı bir kitanın şu tercümesi mezkûr oyunun hafif mânası hakkında açık bir fikir verir: «**Şehvet ve hırs** yüzünde ne vakte kadar **kıvrık saç** lülesinin **meftunu**, kâh halkı **güldürmek için maskaralık ve soytarılığın mahkurusun**. Çenginin def veya çenksiz olarak «parmak bura bura» eski meclislerde gösterdiği kalça ve göbek raksına bîde **çurcuna** denilmiş olduğunu böylece **Halimi** ve **Antepli Asım Efendi** tekidetmiş sayılır. Orta ve Doğu Anadolu'nun bazı vilâyetlerinde «**çurcuna** havaları» ile canlı bir surette ve —hususî tâbiriyle söylersek— «**çurcuna** deper» oynanan bir halk oyunu işte o rakısların son kalıntılarındandı. Açıkça görüldüğü üzere **çurcuna** sözü bir onomatopedir. **Çurcuni** imlâsiyle ne farsçada, ne arapçada, ne de diğer dillerde başka mücavir dillerde yok.

TÜRK FOLKLOR

İstanbul Üniversitesi T. T. T. E. nin hazırladığı «Millî Oyunlar Festivali», 24, 25, 26 ve 27 Ağustos günleri İstanbul'da Açık hava Tiyatrosunda yapılacaktır. Festival, daha sonra İzmir ve Ankarada da birer defa tekrarlanacaktır. Resminiz, geçen seneki festivale iştirak eden Trakya ekibinden Kırklarelilî arkadaşımız Şerif Baykurt ile Âşık Ali Tanburacıyı ve bir arkadaşlarını tesbit etmektedir.

«**Çenge**, **Çurcuna**, **Gâçüle** gibi isimlerle hâlâ doğu folklorunda izleri yaşayan rakkaseliğin bu gibi adları bazan oyun çalgılarından edindiği anlaşılıyor.

İsmi «çang»dan alan **çeng-i harbi** usulü, ve şakrak, aksak **çurcuna** usulü gibi, bir **Zengüle** makamının adı da her nasılsa «çenk» çamaşa bağlı kalmış!... Bütün bunlar derinleştirilmeye değer izlerdir. Yakıştırmalara ve kabîl hükümlere kalkışılmadan ilerlenilmesi şarttır. Mevşimsiz faraziyeler yanlış kanaatlara kapılmamasını mucip olabilir. Eldeki malzeme az olduğu için henüz tam terkipler yapılamıyor. Fakat boş oturmamız da doğru olmaz.

«**Anadolu Köylerinin Türküleri**» kitabında görmüş olduğum başka bir fıkrayı buracıkta hatırladım, ve tekrar bularak alıyorum (1929 s. 85): «**Maya**, yoz deve denilen develerle **Bulgar** develerinin birleşmesinden olan güzel bir çims dişi deve ki Anadolu'nun batısında ve ortasında bunları güzel kızlara, kadınlara benzetirler. **Ve Yürük mayası** gibi sözler oralarda sık sık işittir. Bunların boyunlarına, ayaklarına türlü ufaklı çanlar takılır. En irisi hayvan çanı

olup havudunun ağacına asılır. Develerin her iki yanına takılan çanların hepsine birden **kor** dediklerini Bursa'da Tahtakale'de Hurdavata Mehmet Efendi bana söyledi. Sene 1931 Bursa» deniliyor. Başka kaynaklarda andırış kelimeler bulup izlerinden yürüyünce bir kere daha Asyadan yana kayarız:

«**Koor**. — Katırların boyunlarına takılan büyük çan (Ulubey «Ordu»).

«**Kor**. — Katır çanı (Kastamonu).

«**Kor**. — Köpeklerin boynuna takılan çingirak (Vakıfkebir «Trabzon»; Nallıhan «Ankara»).

«**Gor**. — Hayvanların boyunlarına takılan küçük yuvarlak zil (Giresun).

Bu tarihi kelimenin daha umumî mânası «sıra, dizi, halkalanış, mertebeleniş» dir. Mecazlar için bakınız: **Söz Derleme Dergisi** (c. II, aynı maddeler). Ömer Asım Aksoy, **Gaziantep Ağzı** (c. III, «gor» maddesi); sonuna değeri e. ser kelimenin uygurcaya kadar türlü lehçelerde ki izlerinden örnekler alınmıştır. Fakat metin olarak: Kâşgarlı Mahmud'un sözlüğündeki **Kur** (veya **Kor?**), ve «**Kitab ul-İdrâk**» (s. 102) içinde, ki **Kor** kelimelerine (Her birinin edebîsin-

deki kaynak mukayeseleri) ayniyeti tekidetmektedirler).

Kor (Gor, Khor) tabiri, böylece ilk Türk Anadolu ile Doğu Türkistan arasında gidip gelen Maya kervanlarının çan dizilerine alem olarak, asırlarca yayılıp durmuştu. P. Huc geçen asrın ortalarında Asya bozkırlarını aşarken yolda binlerce develik bir Türk kervanile karşılaşiyor; Batı eyaletlerinden Peking'e doğru aylarca yürüyen katarın çanları dikkatini çekiyor: «Bu muhteşem kervanın bütün deve boynunlarında Tibet işi çanlar asılıydı; çıkan çeşit çeşit çınlak sesler ahenkdar bir musiki vücuda getirerek devecilerin mağnum ve sü-kûti çehreleriyle tezat yaratıyorlardı» diyor (7). Her hangi bir emsâl tabiat konserine, meşelâ kağıdı gıcırtilarının hazin bir ses örgüsü halinde şafak üstü yaylayı aşmış gidişine tesadüfen ve şaşarak şahit olanlar rahibin yukarıki intibamı ayrı bir anlayışla karşılayacaklardır. Çanlar ve gonklarla musiki yapmasını seven bozkırların bu dinî zevkinde kervan kongurak ahenklerinin hiç tesiri olmadığını kim iddia edebilir? Çan korolarının irticallî ahenginden develerden önce kervancılar hoşlanıyordu da onun için yüz binlerce tunç çan yapıp pazarlara sürülebiliyordu. Çanlı ve gonklu musikilere tapan nesillerin, at, araba kervan, davar, katar, oyuncu gibi bütün hareketli vasıtaları hep çingiraklı olması pek tabii idi. Çingirtılı ahenkleri yer yüzünde hiç bir ülke Asyalılar kadar sevememiştir denilse yeridir: bu işin ana kaynağı her çağ için iç Asya olmuştu denilebilir. «Tabihane» de oradan gelmiş değil mi idi?...

Çan ve çingirak folkloruyla ilgili müşahade, inanç ve malzemenin kendi topraklarımızda da dikkatle toplanmasını dilerim. Yazının hiç bir iddiası yoktur: itiraza uğrarsa «münakaşanın bir hareketi ifade ettiğini» düşünerek susarım ve sevinirim. Bizler yeni yeni konuları tevazu dairesinde açıyoruz, gençler geliştireceklerdir...

Mahmut R. GAZİMİHAL

Not:

Yazımı bitirip imzalamıştım ki İranın ötesinde çingiraklara ne gibi adlar verileceğini araştırmak lüzumunu hissettim; bilhassa J. Grosse'nin Hint musikisi monografisine ve C. Sachs'ın sazlar sözlüğüne bir bakayım dedim, ve gördüm ki: bayaderler ve şarkıcı rak-

kaslar orada çingirak dizilerini hâlâ mesleğin sembolü sayarak her iş başında önce bunları riayetle alını ve gözlerine götürüp okur üflerler, sonra çengellerine asar veya ayaklarına takınırlarmış. Bu çingiraklara *ghunghura*, *ghunguru*, *ghunghuna*, *ghunghurû*, *ghangharâ*, veya — büsbütün farklı bir kelime olarak — *gajelü* diyorlarmış. Baştakiler eski türkçenin «kongurak» ve emsâl kelimelerini andırıyorlar. (Lehcelerde *curcuna* gibi «c» harfiyle söylendikleri de pek tabiidir). Bu kelimelerde gerek türkçe «curcuna» (= *curcuni*) sözünü gerekse onun farsça muadili olan eski «gacûl» (= *gacûl*) adını açıkça görüyoruz (*gacûl* = *gajule*)... İkisinin de, adlarını çingiraklardan alan şakrak oyunlar olduklarını bir kere daha anlıyoruz. Anadolunun eski halk *curcunası* ile Hint bayaderleri arasındaki münasebetin enginliğini sezmiş oluyoruz! Hindistanda bir tapınak mensubu, diğeri lönçalı iki sınıf bayaderler vardı; asırlarca evvel İrana ve daha batıya yayılabildikleri biliniyor. *Lülüyan* denen esnaf çalgıcılar işte bunlardı. Hatta Konya'dan Sultan Veled divanındaki bir beytin mânası şudur: «*Lülüyan* ile dolu gece bir cihandır, *Zühre* perde-i şengüliyan çalıyor» (XIV. asır). Her kuralamanın sonu *Asyaya* çıkıyor...

M. R. G.

(1) *Origine des instruments de musique* (Paris 1936).

(2) A. R. Yalçın, *Cenupta Türkmen Çalgıları* (Adana 1940, s. 21).

(3) Arap harfleriyle yazarken sonunda «kâfı nûni» kullanmaya dikkat ettiğimizi «Çan» kelimesi aynı şeydir.

(4) Bu türkçe Çenk kelimesi ile harpa demek olan farsî Çenk (veya Çengüle) sözünü eski metin yorumcuları çoğu zaman karıştırmışlardır. Pek eski bir arapça kaynağa sunlar okunur: «*Sanç*, farsî çentir, tellidir. *Hallâ* dedi ki: *sanç*, arapların indinde deflerde olur ve cülül gibi ses çıkarır. Fakat dışardan araplara gelen tellisi de vardır ve ona *Venc* denir.» (*Mefâtiḥ-ül Ulûm*, kitap II, bab 7).

(5) *Danses et légendes de la Chine ancienne* (C. I, s. 282).

(6) Farsçadan türkçeye çevirmiş olduğumuz *Bahrügarâib* sözlüğünden.

(7) *Dans la Tartarie* (Paris, C. I, s. 154).

Faizcilik

Yazan : M. Enver BEŞE

Dil Derleme Komitesinin İstanbul merkez heyeti folklor şubesinde çalışırken, bana sanatların tetkiki işi tevdi edilmişti.

Klavuzun bu kısmında hatırlımda kaldığına göre tetkik mevzuuna giren (249) sanat adı yazılmamıştır. Bilmiyorum bu şubede bir hayli meşgul oldum, fihristte faizcilik de var mıydı?

Epiy vakit geçmiş olmasına binaen yanlış bahattır etmeyorsam yokdu.

Böyle tahmin ediyorum.

Faizcilik, folklor bakımından tetkik mevzuuna girecek bir mevzu mudur? Buna, evet, cevabımı verebiliriz.

Çünkü, içtimai bünyemizde asırlarca menfaati rol oynayan ve uzun yüz yılların yürüyüşünde mütekâmil bir sanat-ı mahsus haline gelen bu iptidai iş şubesinin bütün teferruatıyla anlatılabilmesi bize bugün bile tamamiyle manca olmayan sosyal inhitatımızın en mühim örneklerinden birini anlatmış olacaktır diye ümid ediyorum.

Mürabahacılık, tefecilik, faizcilik namlarını alan bu kurun-vustai bankacılık tarzının neveleri ve bunları kimlerin yaptığını öne alalım.

Esas itibariyle:

D. İstanbulda faizcilik.

II. Tasrada (Anadoluda) faizcilik.

İlk olarak İstanbulun faizciliğini ele alacağız, daha fazla tefeci denilen bu sanat erbabının müntesiblerinin cins, ırk, içtimai mahiyet, ticari kabiliyet ve umumî rollerini izaha çalışacağız:

A) - İraniler

B) - Dul kadınlar

C) - İrsen faizciliği tevarüs eden mahdud bazı zenginler, (Horoz Mehmed, Tavuk Hasan, Mustafa) gibi adlarla, halk arasında tehzenilen, tevsim ve telkib olunan kimseler!...

Bu iş erbabı diğer sanat şubelerinde olduğu gibi, hiç bir kayda, herhangi bir cemiyet teşekkülüne, hattâ en küçük bir vergiye bile bağlı olmaksızın bütün içtimai kuyudattan azade her biri başına münferiden çalışan kalabalık bir külli teşkil ederlerdi.

A). İranilerden dükkân açabilecek kadar sermaye toplayabilen ekseriyetle iki arka-

daş bir dükkân tutar, tütün, çay, kahve, şeker zarf, kâğıt, kalem, defter gibi ufak tefek eşya ile birlikte, vitrinlerine yerleştirdikleri murababa şeklindeki cam dolaba da bir kaç dakı altunu, beş - on lira para yerleştirirler, İranilerin zengin kısmı diyebileceğimiz bu birinci kısımdaki faizciler aynı zamanda her iki yılda bir memleketlerine münavebe ile gidip gelirler, dükkânla birlikte hiç değişmeyen borçlularını da bir birlerine devr ederler.

Dükkân açmadan çalışanlar da, münavebe ile memleketlerine gidip gelirler, bunlar han-larda yatıp kalkar, kendilerini serseri vasfından kurtarmak için omuzlarına bir kaç havlu aşup ellerine bir iki kutu çorap alarak mahalle mahalle dolaşır her ay alacaklı oldukları evlere uğrayarak gittikçe katmerleşen yüzlerce kimseye taksim ettikleri 700-800 liranın her ay kendilerine temin ettiği 50-60 lirayı kapu kapu gezüp toplarlar.

B). Dul kadınlar: bunlar da ellerine geçirdikleri bir kaçıyüz liranın geliriyle müreffeh bir geçim temin eden gözü açık mahalle karıdır, bunları acemlerden ayıran, dükkânları yoktur, sokaklarda dolaşmazlar, yalnız evlere gidüp gelirler bunların içinde bohçacılık ve aynı zamanda muhabbet delallığı yapanlar da vardır (1).

C). Asıl tefeciler ki:

Bunlar adları, sanlarıyla anılırlar, ufak tefek paralar ikraz ettikleri gibi, ipotek tesisi suretiyle de geniş mikyasta ve fakat üzerinden kalkılmaz büyük faizlerle para veren kimselerdir.

Bunlar yaşadıkları devrin ahlâk telakkilerine göre günâhkâr menfur addedilmekle beraber paralarının temin ettiği nüfuz sayesinde muhitlerinin en şayanı hürmet adamları gibi sayılır ve öyle karşılanırlar!...

Bunların ekseriyeti, sanatı baba veya dedelerinden tevarüs etmişlerdir.

Artık mevzuumuzun ikinci kısmına girebiliriz:

I) Sanatın icrası şekli

II) Takip usulleri

III) Faiz nisbetleri

VI) İçtimai tesirleri.

Her faizcinin müsteri bulan hususî adam. ları vardır. Çünkü faizle para alacaklar arasında ilk hamlede bunun bir sır olarak kalmasını ticaret ve aile şerefi olarak telâkki eden borçlanmağın ananevî bir duygu ile ciddi bir ayıp sayan kimselerin birgün vaziyetlerinin bozulmasıyla para bulmak mecburiyetinde kalmışlarını ilk sezen bu faizci simsarlarıdır. Bunlar yaşadıkları yerin sosyal hususiyetlerine vakıf bir sosyolog, girdikleri aileler nezdindeki psikolojik hadiseleri herkesden önce anlayan birer psikolog evsafını haiz, tabiaten zeki, pratik insanlardır.

İşte bu vasıfları sayesinde, mutavassıtlar, vericiyle alıcı arasında tereyağdan kıl çeker gibi rollerini maharetle yaparlar, bu suretle de hem mukriz ve hem de müstakrizden hakkı intifağ (komisyon) alırlar.

İpotek tesisi suretiyle yapılan ikraz muameleleri kanunun muayyen formalitesine uydurulur. Borcun ödenme müddeti zarfında verilmesi takarrür eden faiz miktarı resülmale ilâve edilir, tapu memuru huzurunda ipotek edilen gayri menkulün vefaân ferağı icra edilirken bittabi, muamele esnasında faiz mevzubahs edilmez.

Adi borçlar için her faizcinin kanun hükümlerine uydurulmuş borç senedi formülleri vardır. Adiyen yapılan senedler hepsi aşağı yukarı para miktarı değişmek üzere bu muayyen formüle tatbik olunur. Birkaç mahdut nevi olan bu sened formüllerinden bir tane-sini aşağıya alıyorum:

«Fatihte Çirçir mahallesinde muhallebeciler sokağında 22 numaralı evde mukime Fatma Aliye Mollaya bu senedle borçlu bulunduğum 30 (otuz) lirayı tarifî seneden iytibaren üç ay zarfında ve üç müsavi taksidde ödeyeceğim.»

«Vadesi hululünde herhangi bir taksidi tesviyeden imtinain halinde vadesi gelmeyen bütün taksidlerin kesp muacceliyyet etmesini, alacaklının dilediği mahal mahkemesine müracaatta muhtar olmak üzere bilâ itiyaraz bu parayı ma faiz ve masarifi mahkemeyi hemen ödemeği şimdiden kabul ederim.»

Borç miktarı fazlaca olursa senet, o zamanlar mukavelat muherrerliği adı verilen, kâtip adil (= noter) de yapılırdı.

İcra ve takip usullerine gelince, mevzuat o zaman borçlu için hiç bir mazeret kabul et-

mediğinden, alacaklıyı korur, borçluyu da bila kaydu şart hırpalardı, alacaklı mahkemeye müracaat eder etmez usulen celpedilen borçlu şiddetle takip olunur, esasen borçlanmanın bizatihî suç sayıldığı o devirde, borçlular umumiyetle temiz adamlar olup, borcun inkârı gibi mülâhazalar mevzubahs olmazdı. Alacağın müstenid olduğu senedini ve borcunu mukir olmasına binaen talep vechile tahsiline karar verilen ilâm hükmünün icrası için alacaklı icraya baş vurduğu zaman, ne yapup yapup da borcunu itfa edemeyen borçlu aleyhinde hapis müzekkeresi tastir edilir ve hatta bu müzekkere serbest olarak alacaklıya tevdi de edilebilir, alacaklı, çarşıda, pazarda, dükkânda, evde ve hatta hamamda borçluyu nerede yakalarsa elindeki müzekkere ile polise tevkiif ettirir. Bu sebeble, o devirlerde ne kadar meşru sebepler tahtında olursa olsun borcunu ödeyememek en namuslu bir adam için dahi bir sebebi felâket teşkil ederdi.

Anlattığımız devre ait icra dosyaları ve istatistiklerin tetkiki bize, icraya yapılan müracaatların hemen büyük bir ekseriyetle tefecilerle borçluları arasında vukua geldiğini isbat edecektir.

Faizciliğin sosyal bünyedeki menfi tesirlere gelince, bu kadar gayri tabii şartlar içinde alınan borçlar hiç bir zaman ödenemez, borç yekünü hergün biraz daha artar ve öyle hadiseler olur ki, bir küçük ailenin doğum, düğün veya ölüm gibi bir hadiseyi karşılamak üzere aldığı 10-15 liranın faizi o ailenin kısırlı bir zamanda esasen zayıf olan bütçesini yarı yarıya böler.

Faizciyi, içtimai tarihimizde, evler yıkan, hanumanlar söndüren, dükkân ve tezgâhı üst eden mührip bir unsur olarak göstermek te zaruret vardır.

Biz içimizde yaşamış olan bu parazit ana-sırın daha orijinal tiplerini Anadoluda faizciliğin mevzuuna girdiğimiz zaman göreceğiz.

Bundan sonraki yazımızda, Aşara karışık faizcilik sistemlerini anlatacağız ki hemen bir paragraf yukarda da işaret ettiğimiz gibidir.

(1) Muhabbet dellâliği. Şahsa İstanbul'da evlenmelerde mühim çok müessir rol oynayan bir mevzudur. Bu sütunlarda İstanbul halk âdetleri yazarken bittabi bu mevzuu da ele alacağız.

Kıyafet ve Gemi Üzerine Türküler

Yazan: İsmet Zeki EYÜBOĞLU

E — Sana bir gömlek alayım
Yakalari ben olayım

E — E Fadime niçün niçün
K — Entarem yok onun için
E — Sana entare alayım
Etekleri ben olayım

E — E Fadime niçün niçün
K — Kuşağın yok onun için
E — Sana bir kuşak alayım
Piskülleri ben olayım

E — E Fadime niçün niçün
K — Peştimal yok onun için
E — Saña peştimal alayım
Dolapları ben olayım

E — E Fadime niçün niçün
K — Şalvarım yok onun için
E — Sana bir şalvar alayım
Uçukları ben olayım

E — E Fadime niçün niçün
K — Çorabım yok onun için
E — Sana bir çorap alayım
Nağışları ben olayım

E — E Fadime niçün niçün
K — Konduram yok onun için
E — Sana kondura alayım
Ekçeleri ben olayım

E — E Fadime niçün niçün
K — Koyunlar enddereye
E — Ander kalsun koyunların
Yeter oldi oyunların

Dikkat edilecek olursa bu türkülerde bir kadının tepeden tırnağa neler giydiği sayılmaktadır. Böyle türküler daha çok halk kıyafetlerini tesbit edebilmek için yapılacak araştırmaya ve incelemelerin konusu olabilir. Bunun gibi kıyafetin biçimini, eşyanın adını gösteren, kadının yatağa girerken sıra ile hangi eşyayı çıkardığını, giyerken neler giydiğini belirten türküler vardır.

Mesela bir türküde şöyle deniyor:
«Daha istine (üstüne) geydi (giydi)
Acem Şali Kuşağı»
Mısralarında olduğu gibi.. Şimdi biraz

Karadeniz türkülerinin kendi içlerinde zilli yeniliklerden biri de bazan o çevrelerin kıyafet biçimlerini bir vesile ile göstermeledir. Bu türkülerin çeşitli bakımlardan ele alınıp incelenmesi oldukça uzun ve emekli bir iş gerektirmektedir. Biz geçen yazımızda olduğu gibi bu yazımızda da gene kıyafet üzerinde durup bunlara ek olarak «gemi» ile türküler arasındaki bağılıkları göstermeğe çalışacağız. Aşağıdaki türkülerde kızla erkeğin durumu göstermek için söylenmiştir. Fakat bu kızla erkeğin karşı karşıya gelecek yaktıkları bir türkülerdir. Kızın ağzından erkeğin söylediği bir «kili» türküdür. Kızın erkekten neler istediğini göstermektedir. Köy düğünlerinde, evlenmelerinde köy töresi üzere erkek geline, cönber (yemeni), yelek (kadınların giydiği, önü ve yaka kısımları işlemeli, parlak düğmeli, kolsuz bir giyim eşyası), gömlek (iç gömleği, kadının giydiği kol ve etek kısımları tentenâ = dantelli bir eşya), entare, kuşak, peştimal, şalvar, çorap, kundura; küpe, yüzük almak zorundadır. Bu yüzük ve küpeler ekseriya gümüş olur. Kuşaklar da öyle geliş güzel olamaz; ya Halep veya Tarabulus (Trablus) cinsinden ve bağ kısmının (kaytanın) uçları ipek veya ibrişim püsküllü olmalıdır.

Erkek — E Fadime niçün niçün
Kız — Çemberim yok onun için
E — Sana bir comber alayım
Oyaları ben olayım

E — E Fadime niçün niçün
K — Yeleğim yok onun için
E — Saña bir yelek alayım
Köpçaları ben olayım

E — E Fadime niçün niçün
K — Gömleğim yok onun için

arzettiği hususiyetler iytibariyle olduğu kadar tahribkâr vasıf ve mahiyetleri dolayısıyla de bu yazımız, şayanı dikkat bir tetkik mevzuu olmaktan uzak kalmayacak vasıfları haiz bulunacaktır.

da gemi ile ilgili türküler üzerinde duralım. Geminin türkiye karışması bızce bir ayrılık ve kavuşma vasıtası olması yönündendir.

Gemi geliyi (geliyor) gemi
İçi dolu çamaşur
Geyindi da kuşandı
Gören gözler kamaşur

Bu türküye bakarak kızın mı erkeğin mi olduğunu belirtmek güçtür. Bunu tesbit edebilmek için başka bir yoldan yürümek gerekiyor, fakat burada onunla uğraşp sözü uzatmak istemiyoruz.

Gemileri yuruten
Ortakdaki direktur
Alamasam yarumi
Bağa elim (ölüm) gerektur.

Bunun gibi daha kimin tarafından söylen-
diği güç tesbit edilebilen

Gemi geliyi gemi
Yuklediler pirinci
Şu Tirabzon içinde
Benum yarum birinci

Gibi türküler, çoktur. İşaret ettiğimiz gibi bunlar başka yollarla bulunabilir.

Gemi gelir lambali
Lambali muşambali

GELİR M'OLA

Bir gün gibi ışıl ışıl,
Gelir m'ola mor kâküllüm,
Bürünmüşte koyu yeşil
Gelir m'ola mor kâküllüm.

Yol önünde büklüm büklüm
Hükmeylemiş edâyüklüm,
Selâm almış yedi iklim
Gelir m'ola mor kâküllüm.

Yine gördüm ayanbeyan
Olmaya bir başka duyan
Düşüvermiş yola yayan
Gelir m'ola mor kâküllüm.

Ahmet PETEKÇİ

Oyle bi (bir) yar almali
Bi yaman yaşamali

Bunun erkek tarafından söylendiği açıktır.

Gemi gelur oturur
Dul garilar (kadın) kudurur
Kudurmayın garilar
Size goca bulunur.

Türküler arasına bazan değişmek suretile manilerin karıştığı da görülür. Bunlardan bir örnek verelim:

Gemi yolun yan direk
Suyi nerden indirek
Kuslar da dil bilmeyi
Yara selâm gönderek

Türkü diye söylenirken tesbit ettiğimiz bu parça asla Karadeniz türküsi değildir. Çünkü o havalide «indirek» değil ancak «endurelum» denir. Erzurum, Bayburt, Erzincan yörelerinde söylenir. Meselâ:

«Gelim mi yar gelim mi»
.....
«Ben soğuktan elim mi»

Yani geleyim mi sevdiğim geleyim mi, ikinci mısradaki da soğuktan öleyim mi demektir. Bu birinci şahıs müfredidir. Cemi olursa «gelek mi yar gelek mi» yani gelem mi veyahut «elim mi» yani gidelim mi.. İşte bunun gibi «gönderek = gönderelim» «indirek = indirelim» şeklinde söylenir.

Gemi gelir yan verur
Güzellere şan verur
Yarumi gören gözler
Ayak isti (üstü) can verur.

Böylece geminin türkiye girişi onda da ha çok bir başlangıç durumunda olduğunu türkünün asıl düşüncüyü ifade eden ikinci kısmında yani ikinci beyitte yer alamadığını göstermiş olduk. Bunun gibi deniz, dağ, dere, bulut, tarla, tırpan, çayır, orak; yelken; çeşme gibi objektif varlıklar en çok türkünün giriş-gâhında yer almaktadır. Türkünün ikinci kısmında ise maksad ya açıklan açığa veyahutta kapalı bir şekilde ifade edilir. Şimdi bu kadarla yetinip gelecek yazılarımızda asker, yiğitlik, gurbet, hiciv, alay, sitem gibi konuları işleyen türküler üzerinde duracağız.

İsmet Zeki EYÜBOĞLU

İSTANBULDA YER ADLARI

— I —

Başlangıç

Yazan: M. Halit BAYBI

Ahmet Refik: Eski İstanbul, 1931.
Ayvansaraylı Hafız Hüseyin: Hadikatül-
cevami, 1281.

Ali Saim: İstanbul ve eski eserleri, 1933.
Bandırmalı zade Seyyit Ahmet Münip:
Mecmuai tekâyâ ve zevâyâ, 1307.

Bursalı Mehmet Tahîr: Osmanlı müellifle-
ri, 3 cilt, 1333/1342.

Celâl Esat: Eski İstanbul, 1328.
Eski Galata, 1329.

Dr. Süheyl Ünver: Mahyalar hakkında:
araştırmalar, 1940. Hızır Bey Çelebi, 1945.
Ernest Manburî: Rehberi seyyahin, 1925.

Edmondo Duamîsi: 1874 te İstanbul, (Reşat
Ekrem Koçu tercümesi), İstanbul, 1938.

Eski Eserler Müzesi: Topkapı Sarayı Hü-
mayunu, Muhtasar rehber, 1341.

Evlîya Çelebi: Seyahatname, Birinci cilt,
1314.

Elizabet Kraven: 1876 da Türkiye (Reşat
Ekrem Koçu tercümesi) İstanbul 1939.

Fikri Özbakan: İstanbul pasaj ve hanları,
1948.

Güstav Şlumberge: İstanbulun muhasarası
ve zaptı, (M. Nahit tercümesi), İstanbul 1334.
İstanbul adları, (Naci Yüngül tercümesi), 1937.

Halil Etem: Topkapı sarayı, 1931.
Yedikule hisarı, 1937.

Camilerimiz, 1933.

Halim Baki Kunter-Saim Ülken: Fatih ca-
mii, Vakıflar Dergisi I, 1938.

Hakkı Talas-Sıtkı Dinç, İstanbul, 1948.
İç İşleri Bakanlığı: Son teşkilâtı mülkiye-
de köylerimizin adları, 1928.

Köylerimiz, 1933.
Türkiyede meskûn yerler, 1946/1947.

İsmail Hamî Danışmend: İzahlı Osmanlı
tarihi kronolojisi, 1947/1948/1950.

İstanbul Belediyesi: İstanbul şehri istatis-
tik yıllığı, c. I.5.

İstanbulda mahallât esamesi, 1329.
İstanbul şehri rehberi, 1934.

İzzet Kumbaracılar: İstanbul sebilleri, 1938.

Jan dö Teveno: 1655-1656 da İstanbul ve
Türkiye, (Reşat Ekrem Koçu tercümesi), İs-
tanbul, 1939.

Dil, folklor ve tarih bakımlarından ehem-
miyeti büyük olduğu halde, Türkiyede yer
adları henüz bütün şümülüyle tesbit ve tetkik
edilmiş olmaktan uzaktır. Bu alanda ilmi ma-
nyette ilk ciddi ve esaslı denemeleri yapan.
H. Nihal-Ahmet Naci (Anadoluda Türk-
lere ait yer isimleri: Türkiyat mecmuası, c. 2,
s. 243-259), Mehmet Şakir (Dil yoklamaları:
Halk Bilgisi mecmuası, c. 1, s. 30-35), Fehmi
Aksu (İsparta vilâyeti yer adları: İsparta-İlk-
solum basımevi, 1936, 190 sahife), Mesut Ko-
man-Sırrı Üçer (Konya ili köy ve yer adları
üzerinde bir deneme: Konya, Yeni Kitap ve Ba-
sımevi, 1945, 84 sahife) den ibarettir. Bu dört
araştırmacıdan başka yer adları üzerinde çalış-
anlar olduğunu tahmin etmek kolaydır. An-
cak bunlar, elde ettikleri malzemeyi şimdi-
ye kadar her nedense ortaya koymamışlardır.
Bu itibarla yer adları Türk folkloriyle meş-
gul olanlar için tam anlamıyla içine girilme-
miş bir konu olarak durmaktadır, demekle
mübalâğaya düşülmüş olmaz. İşte bu ciheti
göz önünde tutarak biz, İstanbul iline ait yer
adlarını ve bunlarla ilgili folklor maddelerini
elimizden geldiği kadar tesbite çalıştık.

Bu tesbit işinde Osmanlı İmparatorluğu
Genelkurmay Başkanlığı Harita Komisyonunun
1/25000 mikyasında hazırlıyarak sonra 1/100000
mikyasında küçültülen ve İstanbulda Genel-
kurmay Basımevinde 1332 malî senesinde ba-
sılan İstanbul ve civarı haritası esas tutul-
muştur. Yer adları tesbit edilirken bahsetti-
ğimiz haritanın dışında şu eserlere baş vurul-
muştur:

Abdülkadir Erdoğan: Silivrikapıda Hadım
İbrahim Paşa camii, Vakıflar dergisi I, 1938.

Abdürrahman Şeref: Topkapı Sarayı Hü-
mayunu, Tarihi Osmanî Encümeni mecmua-
sı; c. I, s. 265-299, 329-364; c. II, s. 393-421,
457-493, 521-527, 585-594, 648-657, 713-730.

A. Cabir Vada: Boğaziçi konuşuyor ve
Kanlıca Tarihiçesi, 1943.

A. C.: İstanbul, 1932.

Ahmet Baha Gökoğlu: İstanbul Etnografya-
sı 1934.

Ahmet Rasim: Muharrir bu ya, 1927.

Lâtîfi (Tezkereci, Kastamonulu): Risale-i evsafı İstanbul, yazma, hususî kütüphanemiz. de.

Mehmet Halit Bayrı: İstanbul argosu ve Halk tâbirleri, 1934.

İstanbul folkloru, 1947.

Mehmet Raif: Mir'atı İstanbul, 1314.

Topkapı sarayı hümayunu ve parkının tarihi, 1332.

Sultanahmet parkı âsarı atıkası, 1332.

Mehmet Süreyyâ: Sicilli Osmanî, 4 cilt, 1308/1311.

Mehmet Şem'i: Eşmarühadaik, 1267.

Esmarüttevarih, 1295.

Mehmet Zeki Pakalın: Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü.

Mehmet Ziya: İstanbulda âsarı atika hakkında muhtasar malûmat, 1338.

İstanbul ve Boğaziçi, 2 cilt, 1336/1928.

Yenikapı Mevlevihanesi, 1329.

Musahip zade Celâl: Eski İstanbul yaşayışı, 1946.

Müstahkim zade Süleyman Sadeddin: Dev-hatülmeşayih (Zeyilleriyle beraber).

Nâzım: İstanbul Belediyesine Evkaftan devrolunan sular, 1334.

Nâzım Poroy: İstanbulda gömülü paşalar, 1947.

Osman (Hacı İsmail Bey zade, Nişli): Mecmuai cevami, 1304.

Osman Cemal Kaygılı: İstanbulda semai kahveleri ve meydan şairleri, 1938.

Osman Nuri (Osman Ergin): Mecelle-i umuru belediye, birinci cilt, 1922.

İstanbulda imar ve iskân hareketleri, 1938.

Türkiye şehirlerinde imaret sistemi, 1939.

Osman zade Taip: Hadikatülvüzerâ (zeyilleriyle beraber) 1271.

Râkım Ziyaoglu: Turistik İstanbul rehberi, 1950.

Refik Ahmet: İstanbul nasıl eğleniyordu, 1927.

Reşat Ekrem Koçu: İstanbul Ansiklopedisi, 3 cilt, 1946/1948.

Sadi Abaç: Kasımpaşanın tarihçesi, 1935.

Sadeddin Nüzhet Ergün: İstanbul meşahirine ait mezar kitabeleri, 1932.

Semih Mümtaz: Tarihimizde hayal olmuş hakikatler, 1948.

Semuh Yesarioğlu: İstanbul, 1946.

Şemseddin Sami: Kamusül'âlâm, 6 cilt, 1306/1316.

Şeref Kayaboğazı: İstanbul coğrafyası, 1943/1945.

Şirketi Hayriye İdaresi: Boğaziçi ve Şirketi Hayriye Tarihçe ve Salmâmesi, 1914.

Tahsin Öz: Sultanahmet camii, Vakıflar Dergisi I, 1938.

***: İlimiye Salnamesi, 1334.

***: İslâm Ansiklopedisi.

***: Menakıbı Mahmut Paşayı Veli, yazma. hususî kütüphanemizde.

Bu yetmiş dört eserle Osmanlı İmparatorluğu Genelkurmay Başkanlığı Harita Komisyonu tarafından düzenlenen haritaya dayalı olarak tesbit edilen yer adları şu suretle sınıflandırılmıştır:

- 1 — İstanbul ili, ilçe ve bucakları,
- 2 — İstanbul ili sınırları içindeki köyler,
- 3 — İstanbul ili sınırları içindeki çiftlikler,
- 4 — Burunlar,
- 5 — Dereceler,
- 6 — Tepeler,
- 7 — Bayırlar, dağlar, sırtlar,
- 8 — Kuru, çayır, mer'a, bağ, bostan; ağullar, bahçeler ve parklar,
- 9 — Koylar ve körfezler,
- 10 — Göller,
- 11 — Bentler,
- 12 — Su kemerleri,
- 13 — Ayazmalar,
- 14 — Kaynak suları,
- 15 — Tahlisiye merkezleri ve diğer mevkiiler,
- 16 — İstanbul ve Galata surlarının kapıları,
- 17 — İstanbulda Belediye daire ve şubeleri,
- 18 — İstanbul şehrinin meşhur semtleri,
- 19 — İstanbul mahalleleri,
- 20 — Camiler ve mescitler,
- 21 — Tekkeler,
- 22 — Medreseler,
- 23 — Eski ve yeni hanlar,
- 24 — Hamamlar,
- 25 — Çeşme ve sebiller.

İstanbul yer adları tesbite çalışılırken, yukarıda bahsettiğimiz haritaya göre Marmara denizinde büyük Pavli limanında Karadeniz'de Galara burnu ve Tahlisiye mevkiine çekilen doğru hat ile Boğaziçi ve Marmara denizinin Anadolu kıyıları arasında kalan toprak

Bir "Divlek" Destanı

Yazan: Afif EVREN

Konya'nın (divlek) i, yani (kavun) u meşhurdur Taşraya pek ihraç edilmez ama, yiyen ve tadan bilir. Konyalı şair, tevekkel:

O cânım divleğe can mı dayanır
Yiyenler kaymaklı dondurma sanır
Geçen gün diyordu bir Hacıyatmaz,
Divleğin adına (sakal oynatmaz)
Dişi olmayanı gözünden çıkar,
Gafil davranırsa salyası akar!

Dememiş. Tasvir ve tarifi, elhak yerindedir. Hayf ki, bazı şeylerde olduğu gibi, (Divlek) in nesli de bozulmaya; yerini, sulu-ruklak (kelek) ler almaya başlamıştır.

Bu defa da; Konya'da Umumi Meclis ve İsmi Encümen azalıklarında bulunmuş olan merhum Ermenekli Tahsin efendinin (Divlek-nâme) sini nakledeceğim. Tahsin efendi, Ermenekli merhum şair Hasan Rüştü beyin emca zadesidir. Boğazına düşkün bir zattı. Bir de evvelce gazetede neşredilmiş (Berber Destanı) vardır. Fakat şahsî bir övgünün ifadesidir. Manzum başka eserleri bulunup bulunmadığını bilmiyorum.

Metruk evrakı arasında belki vardır. Ailesi efradı Ermenek'tedir.

(DİVLEK) NÂME

Tiyyecek şeylerin divlek'tir şahı,
Maylı demdir oldum onun ağâhı!

Parçası İstanbul ilinin Asya kısmı, yine Marmara denizinde Anbarlı köyünden Karadenizde Yeniköy'e çekilen doğru hat ile Boğaziçi ve Marmara denizinin Avrupa kıyıları arasında kalan toprak parçası da, İstanbul ilinin Avrupa kısmı olarak kabul edilmiştir. Asya ve Avrupa cihetlerinde sınırladığımız hatlar dışında İstanbul iline ait topraklar, yer adlarının tesbitinde konumuzun dışına alınmamıştır. İstanbul Belediye sınırları içinde kalan cami, mescit, tekke, medrese, hamam, çeşme ve sebil adlarına da bu hatlarda yer verilmemiştir. Bu noktaların haritasında tutulması gerektiğini belirterek İstanbul ili yer adlarını biraz önce çizdiğimiz haritaya bağlı kalmak suretiyle aşağıda gösteriyorum.

Mehmet Halit BAYRI

Çekerim namına hasretle âhi,
Cânım fedâ olsun tatlı divleğe!

Divlek zamanları bir kutlu demdir,
Divleğin ezvakı bin cânü cemdir
Nâmını yadetmek, elzem, ehemdir.
Cânım fedâ olsun tatlı divleğe!

Her nimetin divlek bence başıdır
Çünkü midelerin tatlı aşırıdır
Bostancıya tek var ise taşırıdır,
Feda olsun cânım tatlı divleğe!

Geldi mi bir kere divlek zamânı
Sabrı biter nefsin, kalmaz dârmânı
Almakçün beklerim fırsatı, âni,
Feda olsun cânım tatlı divleğe!

Divlekle çarşımın her yanı dolu
Az hoşuma gitmez, severim bolu
Tükettim uğruna parayı pulu,
Cânım fedâ olsun tatlı divleğe!

İsterse bir okka divleğe gönlüm
Uğrar bostancıya mutlaka yolum
Nefsin istediğin vermemek zulum
Feda olsun cânım tatlı divleğe!

Divlek için neler çıkar dilimden
Kaçar bostancılar hafif yelimden
Ne çare kurtulmak müşkül elimden
Cânım fedâ olsun tatlı divleğe!

Cebimè nümune lokum katarım
Bostancı ağzına birin atarım
Tatlı divleklere derhal çatarım
Feda olsun cânım tatlı divleğe!

Bostancı hiç vermez bana ham kelek
Bulmakçün her halde iyi bir divlek
Dolaşır farlayı hep ölek ölek
Cânım fedâ olsun tatlı divleğe!

Hırsım çok divleğe hiç özüm doymaz
Bütçem ise her dem arzuma uymaz
Çok vermezse Rabbin pekde boş koymaz
Feda olsun cânım tatlı divleğe!

Var iken anbarda iki üç beşi
Alırım yanına daha onbeşi
Sonra da bulurum kırk elli eşi
Cânım fedâ olsun tatlı divleğe!

Hâtırım şâdetse ol kahpe felek
Allah verse birden bin tatlı divlek
Sevinirdi buna gökteki melek
Feda olsun cânım tatlı divleğe!

Yarar aşk içre dökülse meâ't
Alınır satılır olur mu nizâ'
İncü sözün her kadri irtifa'
Bahası bin hazne kıymet değil mi?

Çok zamandanberi edersin tama'
Alındı bir bûse eyleme sen şa'
Dahi ne istersen edem ittiba'
Bir de şu bâde-i hamret değil mi?

Hamdola gamlerden etmişim ferağ
Veni baştan buldu lezzeti dimağ
Fevlâm seni etsün bu dünyada sağ
Şu garib âşıkâ rağbet değil mi?

Dem sürelim vakt ü çırağımız bu çağ
Gönlümüzde zerre kalmasun bir dağ
Kandil-i aşkına yaktım bir چراغ
Kesâfet gönlüne tal'at değil mi?

Ahde vefa ettin asla yok hilâf
Darılmasın bilin ey idrâki saf
Fetvâyi visâlde şimdi ihtilâf
Müşkülü hal etmek zahmet değil mi?

Gel sözümden âşık etme inhiraf
Vuslete mâni'dir böyle kurc lâf
Bunda sen cehlîni ettin itiraf
Doğru söyle tab'ı hiffet değil mi?

Bulunur mu saan ben gibi âşık
Muhâl gördü seni bana halayık
Hangi güzel olsa sarmaya lâyık
Öpüp de kaçması âdet değil mi?

Gerçi tab'm benim tab'ıma muvafık
Ama hiç görmedim sen gibi fâsik
Bilmez misin sen ey ehl-i de kayık
Âşıkın çillesi firkat değil mi?

Nedir bu sendeki böyle güzelliğ
Kesilmiş her yanın sımsıkı ilik
Helâk ettin beni ey bağı çelik
Âşıkın matlûbu vuslet değil mi?

Göründün gözüme sûretâ meleğ
Meğer sen imişsin pezevenk töleğ
Söz anlamazlarda geçer mi dileğ?
Dedim çillen senin hasret değil mi?

Sanma sen dünyaya bağladın temel
Ansızın pençeyi salarsa erel
Aç gözünü gâfil olma güzel
Yatan mevî sana hüccet değil mi?

Tağyir olur sanma takdir-i ezel
İtikada niçün verirsin halc
Bir âdem işlerse hayır ile amel
Âferia cânına rahmet değil mi?

Yedi yıldır sana âşıkım tamam
Gözlerimden kanlar dökerim müdam
Kapunda âzadsız olmuşum gulâm
Bu böyle güzel bir hizmet değil mi?

Ben de senin ile eyledim ahkâm
Hem dahi vermişim bâde-i pürçâm
Ruhlerinden buse eyledim ikrâm
Divâne hâline minnet değil mi?

Ben sana vireli ahd ile emân
Geçti arasından bir hayli zaman
İsmimi zikreyle ey kaşı keman
Gün geçirmek devr-i kesret değil mi?

İsm-i şerifimi zikret bir zaman
Hüsni cemâlimi fikret bir zaman
Cefâyâ katlanup sabret bir zaman
Âşk'ın sermayesi mihnet değil mi?

Korkma benden sakın gözleri âhü
Dilevermem seni kameti dîlcü
Ne mümkün sırrımız duyula yâhü
Tarik-i uşakta bid'at değil mi?

Ben sana yalnız verdiğim bir su
Sırrımızı duymamış münafık câdû
Niçün dedin âşık, böyle olsun bu?
Yazık bu şanına zillet değil mi?

Münafık olursun gösterşün Allah
Derim ben yârime elhükmülillâh
Ben demedim bunu kimseye Vallah
İftiradır beni gaybet değil mi?

Günah ettim tevbe estağfurullah
Sendе suç yok imiş elhamdülillâh
Ara yerde nifak eyleyen peydah
Rakib dedikleri nikbet değil mi?

Hâsılı ben sana oldum mübtelâ
Elimden alacak var ise asla
Feratig eylemek senden ey Leylâ
Mecnûn'a mahsus bir hâlet değil mi?

Eğer beni nasib ettiyse mevlâ
Alırım ben seni ayrılmam asla
Benim sende meylim var iken hâlâ
Başka kimse sevmek şirket değil mi?

Leylâ'yı sevenin elinde sazi
Veralım hâkime hükmetsin kazı
Eğer darılırsa baban rafazı
Anı aldatacak rişvet değil mi?

Gerçi anam, babam oldular râzi
Rakî şeytanlarda bozuyor bazı
Geçti gayri geçen zaman-ı mâzi
Şimdiki hal tamam fırsat değil mi?

(Arkası var)

Türk halk edebiyatı

İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü üyelerinden Edmond Saussey tarafından yazılan «Türk Halk Edebiyatı» isimli eser Topkapı Sarayı Tarihî Edebiyat Öğretmeni Dr. İlhan Başgöz tarafından Türkçeye çevrilerek bastırılmış ve piyasaya çıkarılmıştır.

Türkiyedeki halk edebiyatı çalışmaları hakkında Türkçede dahi bu kadar mükemmel ve derli toplu eser pek nadir olarak neşredilmiştir. Dr. İlhan Başgöz tarafından dilimize güzel ve eksiksiz bir şekilde çevrilen «Türk Halk Edebiyatı» her edebiyatçının ve folklorcunun kütüphanesinde bulunması icap eden bir kitaptır. 100 sayfa, 150 kuruştur. İstanbulda Üniversite Kütüphanesi İnkilâp Kitabevleriyle mütercimim adresinden edinilir.

YURT TAN SESLER :

Yıllardır Devlet Konservatuvarının Folklor Arşivinde hizmet gören Bay Muzaffer Sarıcaoğlu yine yıllardır Anadolunun her bölgesindeki halk seslerini dinleyerek ses lehçeleri denemek olan ağzular, uzun havalar ve türkü çeşitleri hakkında mukayeseli fikirler edinmiştir. Mesadüfen yeni bir parçayla karşılaşsa semti hakkında derhal hüküm yürütebilecek bir haberi gelmişti. «Kulaktan hıfzetmek» ile «notayla yazdırmak» başka başka şeylerdir. Bu itibarla topladığı türkülleri birer ilim vesikası olarak vermesini merakla bekliyorduk.

Nihayet 100 sahifelik ilk bir nota mecmuası halinde «Yurttan Sesler» kitabını, sırf şahsi emeli olarak, Ankarada çıkardı. Nota yazısının güzelliğini; öğretmen Bay Nazım Ülgen'in ihtisasına borçlandığı besbelli. Dediğimiz gibi eser tamamen şahsidir. şahsi ortograf özellikleri gösteriyor; yadrganılması mümkün bazı noktaları derleyici yine şahsi prensipleriyle izah edilebilir. Biz sadece kitabı haber vererek her hangi bir düşünce ilâvesinden uzak kalıyoruz. Mersuk halk nota metinlerine olan ihtiyaç büyüktür.

Eser, 100 sayfa içinde 80 halk türküsünün nota ve güftelerini vermektedir. Fiyatı 3 liradır. Ankarada Muzaffer Sarıcaoğlu - Radyoevi, İstanbulda Taksim Sıraselviler «Türk Musikî Saadettin Cemiyeti»'nden temin olunabilir.

FOLKLOR SÖZLERİ :

Türk Dil Kurumu «Türkiyede Halk Ağzın-

dan Söz Derleme Dergisi» serisinin altıncı cildini «Folklor Sözleri» ne ait olarak son günlerde yayımladı. İnce punto ile 152 sahifelik bir kitapta birçok folklor sözlerinin alfabe sırasıyla tarifleri yapılıyor. Bu gibi ilk denemeler ne kusursuz, ne de eksiksiz çıkamaz. Bilimdeki her başlangıç adımı gibi tenkidler toplanması bile konu etrafında bir hareketi mucip olabilir; ve zaten istenen de budur.

Kitap folklorun o kadar çeşitli dallarını incine almış bulunuyor ki, tek kimse tarafından incelenemez. Muhtelif kalemlerin görüşleri beklenir.

İçindeki toplayıcı ve pürüzsüz bilgilerin yığın teşkil ettiği gerçekliğine gelince: sevinçli diren taraf işte bu nokta oluyor. Himmeti dokunana hasbî emek sahiplerini bundan dolayı alkışlarız.

Muhtemel tenkidlere göre ve yeni katmanlarla tertiplenecek ikinci bir basım veya Ek Kitap folklorumuz için yetkili bir yardımcı kaynak sağlamış olur.

Biz şimdilik eseri haber vermekle yetinmiyoruz.

Eser Türk Dil Kurumu - Ankara adresine Dil Kurumu yayınlarını satan müesseselerde bulunur. Fiyatı 150 kuruştur.

NAİL'DEN ŞİİRLER :

Yazı Ailemizden Düzce Ortaokulu Türkçe Öğretmeni Cevdet Canbulat son defa «Naîl'den Şiirler»i de çıkarmış bulunmaktadır. Yazar bu eseriyle şimdiki kadar tanınmamış 68 yaşında Naîl adında bir şairi tanıtmış ve onun aruzlu, beceli 40 şiirini yayınlamıştır.

«Naîl'den Şiirler» i okuyucularımıza tavsiye ederiz. Fiyatı 1 liradır. İstanbulda Kültür Kitabevinden, Düzcede muharririn adresinden temin olunabilir.

KONYALI ÂŞIK ŞEMİ KONUŞUYOR :

Konyada Yeni Kitabevinin basıp yaydığı bu eser İbrahim Aczi Kendi tarafından büyük emeklerle sarfile meydana getirilmiştir. 195 sayfalık eserde Şemî'nin bütün şiirleri, tatlı bir üslupla kaleme alınan Roman-Biyografisi arasında verilmektedir.

Eser Konyada Yeni Kitabevinden 200 kuruş mukabilinde temin olunur.

Halk Türkülerinin Doğuşu :

Ümmet Ali Türküsü

Yazan : Mehmet Fethi SAVAŞ

Köy muhtarı anlatıyordu:

— O çok iyi adamdı viğenim, onu Efe Ali vurdu; mertçe etmediya bu işi. Eeç etti bi gancıklık.

O, boyuna anlatıyor, bense neler tahayyül etmiyordum: İşte servi gibi endamiyla, 20 yaşlarında, kaytan bıyıklı, geniş omuzlu Ümmet Ali, Kaymakçı kahvesine girdi. Sağa sola selâm verdi. Bu gün, selâmına pek az kimse mukabele etti. Köyün zengin eşrafı ona kızıyordu. Çünkü, o, köyün en güzel kızını kaçırmış, yaylaya götürmüştü! Hem de efeliği ve zâlimliğiyle meşhur Gâvur Alinin kızkardeşini, nasıl kandırıpta kaçırmış, diye bir merak vardı köylüde.

Bozdağın başına kara duman çökünce kocakarılar bir felâketin geleceğini önceden ha-

ÇİÇEKLER

Koyak koyak aramalı
Mor menevsem e mi, seni;
Sevda gibi tüten kokun
Yaktı, sarhoş etti beni.

Uc.uca dizilmiş, yerde
Çiğdem çiçeğimidir pembe,
Bakarak şu uçsuz göğe
Bekleyelim mi gelmeni?

Amanın sümbülüm nazlı,
Topraktan çıkmış çaprazlı,
A bakın! ne de avazlı.*
Duydunuz mu söyleneni?

Çiçekler konuştu; bahar
Aman kim kabuğ'na sığar?
Lâle yaşın-yâşın ağlar
Komamış toprakta nemi.

Anlatamam birin-birin,
Kırlardan çiçek getirin,
Yâri çiçekten yiğidin
Gör ki nasıl geçer demi!

ALI PÜSKÜLLÜOĞLU

ber verdiler. Ümmet Ali, omuzlarını silip cevap verdi:

— Allahtan gelene amenna amma, kullu gelecek olana ne deyelim. Hem, ısıracak pek dişini göstermez.

Gâvur Ali de haber almış.. İhtiyar kahvede anlatıyorlardı: Gâvur Ali demiş ki «Gahpe doğurduğunu nerde görürsem bi ciltlik kurşunu şah damarınla, anlı gabağ sıkacam.» Meşum gün gelip çattı. Ümmet Alinin yayladan köye indiğini haber alan Gâvur Ali, baba yadigarı beşlisini beline sokmuş, soluğu Kaymakçı kahvesinde aldı. Nargile nin marpuçunu henüz eline yeni almış ol-
Ümmet Aliye hitaben:

— Ülen gahpe doğurdu. Şerefimi paralık ettin, seni ancak bu paklar!

Deyip, beşlisinin beş fişengini girder saltıverdi zavallı kurbanına! O zaman jandarma filan ne gezer, Kanlı Kısıktaki kırcalı, Kahratta Gökçen, Bozdağda Avcı, Adın dağlarında Poslu Efe oldukça, jandarmaya değil, kuş bile uçamazmış.

Gâvur Alinin asker kaçağı olduğu Cumbur yetin ilânından sonra meydana çıkmış; yin hükümete kafa tutmak ve dağa çıkmak istemiş amma, kurşunlar, onu delik deşik edivermiş..

Bizim muhtar hikâyesini burada bitirdim. lüzum olur diye Ümmet Alinin türküsünü de tedin. Yazıp verdi. Ömrü vefa etseydi, kim bilir daha ne vak'alar anlatacaktı. Aşağıdaki türkü, bu vak'a için isimsiz binlerce şairimizden biri tarafından yakılmış ve söylenmiştir. Hâlâ Menderes ovasında ve dolaylarında söylenmektedir:

Kaymakçı Köyünde masa kuruldu.
Akşamleyin Ümmet Ali vuruldu.
Atma Gâvur Ali nar tanesiyim.
Anamın babamın bir tanesiyim.
Kaymakçı kahvesi ondört köşeli
Doktorlar geliyor eli şişeli
Atma gardaş atma kanlarım akar
Kara gözlü Ayşem yollara bakar.

Dergimizin Satış Yerleri

Dergimiz, İstanbulda İkbâl, İrfan, Köprüde Kemal, Beyoğlunda Saray, Beyazıtta Faik Akgün Kitabevleriyle Eminönü Halkevi karşısında Niya-zî, Cağaloğlu fırını yanındaki tütüncü Ahmet ve Kadri ile Çarşıkapıda Azak sinemasına dönülecek kösedeki tütüncüde bulunur. Ankarada Berkalp, Ulus meydanında Koç ticarethanesi önünde Yakup ve Sait, İzmirde Tilkilikte Cerrahoğlu, Konyada Yeni, Manisada Cavit Gülbahar ve Savaştepe'de Ahmet Soykan ile başlıca bayilerde satılır.

1-24 sayılık, bezle zarif bir şekilde ciltlenen 1 ci cildimiz 750 kuruştur.

YEDİTEPE

ONBEŞ GÜNDE BİR ÇIKAR

Fikir ve Sanat Gazetesi

Yıllık abonesi 720, altı aylık 360,
sayısı 30 kuruştur.

Abone adresi: YEDİTEPE, P.K. 77

İSTANBUL

SEMSİ YASTIMAN

MUSTAFA İPEK

Bağlama, cura, divan sazı yapimevi

Bilûmum müzik âletleri garantili ta-

mir olunur, alınır ve satılır.

Beşiktaş, Çırağan cad. No. 34

Tel: 87689

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Senelik abonesi 300, altı aylık abonesi 150 kuruştur.
Yurd dışı senelik abone 2 dolardır.

Adres değiştirmeler hiçbir şart ve ücrete tâbi değildir.

Basılmayan yazılar talep vukuunda iade edilir.

Adres: Yeşildirek, Sultanmektebi sokak, No. 17 - İstanbul

Dizgi ve baskı: M. SİRALAR Matbaası